

5.1. OLGUN ARKAİK DÖNEM DOR TAPINAKLARI (MÖ 620-560)

1-Olympia Heraion Kutsal Alanı	MÖ 600/590
2-İlk Parthenon (Urparthenon) U	MÖ 6. yy başı, poros
3-Kerkyra (Korfu) Artemis Tapınağı	MÖ 580-MÖ 570
4-Delphi Apollon Kutsal Alanı	MÖ 600 sonrası MÖ 548 öncesi
5-Delphi Athena Kutsal Alanı (Pronaia I Tapınağı)	MÖ 6. yy başları
6-Syrakusa Apollon Tapınağı	MÖ 570
7-Aegina Aphaia Tapınağı	MÖ 6. yy ilk yarısı
8-Parthenon (Öncü, I, II ve P)	MÖ 6. yy başı
9- Eski Athena Tapınağı	MÖ 570 ve sonrası

1- OLYMPIA HERAION (MÖ 600/590):

(DIA) 19. yüzyılda Olympia'daki Hera Tapınağı'nın keşfiyle tapınak mimarisinin erken tarihi hakkında ilk bilgileri elde edilmiştir. Cella duvarına kadar korunmuş olan peripteros bir tapınak, tapınağın asıl çekirdeğini oluşturan masif kerpiç duvarlar ve tapınağı dört bir yandan çevreleyen ahşap sütunları ile renkli üst yapısı, Yunanistan'ın başka bir yerinde olmayan monümental mimarinin başlangıcı ancak Olympia'da görselleştirebilir.

(DIA) Taş döşenmiş kült alanı üzerine MÖ 7. yüzyıl sonunda kutsal alanın ilk anıtsal yapısı inşa edilmiştir. İçerisinde **Hera** ve **Zeus**'un heykelleri bulunan uzun dikdörtgen biçimli **Cella**, iki sıra halinde **8**'er sütun ile ortada 3,80 m genişliğindeki orta nef ve yanlarda 2,28 m genişliğinde birer dar nef olmak üzere **üç nef**e ayrılmıştır. Buna ek olarak yine cella içerisinde cella duvarına **bitişik dörder duvar plasteri** (görüşe göre eski bir peloponnesos motifi, ki bu motif Klasik Dönem tapınakları arasında

yer alan Bassai Apollon tapınağında da görülür), yan nefleri küçük kilise benzeri bir yapıya dönüştürür ve mekân içerisinde ritmik bir hat taşır. Tapınağın doğu girişinde antalar arasında **iki sütunlu (in antis)** açık bir ön avlu yani bir **pronaos**, bulunur. Görüşte pronaos'un karşılığı olarak tapınağın batısına kullanışsız bir **opisthodomos** eklenmiştir. Böylece simetriyi aşan bir yapı olma dışında, **asıl tapınak** meydana getirilmiştir. Çünkü yapının simetrikliği Korinth'te **iki taraftaki alınlık cepheleriyle** sağlanmıştı. **(DIA)** Ancak Korinth'te tapınağın arkasında ölü bir alan mevcut değildi. Sütunlar alçak bir taş yüzey üzerine yani 18,76 x 50,01 m ölçülerindeki stylobat üzerine oturmaktadır. **3 : 8 ya da 6 : 16 oranlı** bu ölçüler, doğrudan doğruya sütun sayısından alınmıştır. **6 x 16 sütun sayısı** eski-uzun dikdörtgen cella'ya uymaktadır.

(DIA) 5,21 m yüksekliğindeki sütunların hiçbiri birbirinin aynısı değildir ve çapları 1,00 ile 1,28 m arasında önemli ölçüde değişmektedir. Ama daha çok da stilleri farklıdır. Burada birçok başlık biçimi, mevcuttur ki bu başlıklarının en eskisi **MÖ 6. yüzyılın başına** en yenisi ise **Roma Dönemi'**ne tarihlenmektedir. Roma Dönemi gezginlerinden **Pausanias**, bu konuya bir açıklık getirmektedir. "**Pausanias (MS 2. yy), Opisthodomos'ta meşe ağacından yapılmış bir ahşap sütunu gördüğünü belirtirmiştir**". Stylobat üzerindeki dübel yuvaları tüm sütunların ahşaptan yapılmış olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Bu taşra türü yapı düzeninden kısa bir süre içerisinde vaz geçilmiş ve ziyaretçiler taş sütunları adayarak tapınak mimarisini hareketlendirmiş olmalıdırlar. Yüzyıllar süren bu süreç içerisinde tapınak sonunda taş mimariye kavuşmuştur. Sadece tapınağın orijinaline ait tek bir sütun yapıda bırakılmış ve bu sütun Roma Dönemi'ne kadar (MS 2. yy) koruna gelmiş olmalıdır.

Geniş sütun aralıkları nedeniyle hiç şüphe yok ki, **üst yapısı da ahşaptan inşa edilmiştir**. Ancak üst yapı, normal triglif-metop-frizi ile bölümlendirilmiş olmalıdır. **Bu, tüm köşelerde sütun mesafelerinin daraltılmasından anlaşılmaktadır (köşe sütun daralması)**. Başlık ile sütun birleşiminde bronzdan üretilmiş yaprak çelengi (**Hypotrachelion**) süsleme amacıyla kullanılmıştır.

MÖ 6. yüzyıl tapınaklarında alışılmış olduğu üzere, **cella** artık peristasis sütunları içerisinde yüzer biçimde **planlanmamıştır**, aksine **cella'**ya ait anta duvarları, **2. ve 5. cephe sütununun dış hattı üzerinde yer alır**. Böylece **Klasik Dönem**

Çözümü'nün öncü başlangıcı burada görülür. Ayrıca avlu yani **Pteroma** derinliklerinin **basit bir şekilde kademelendirilmeleri** de ileri bir gelişime işaret eder (**Doğu avlu:** 5,20 m; **Batı avlu** ca. 4,62 m; **Kuzey ve güney avlu** ca. 4,00 m). Sütunlar arası mesafe de aynı şekilde tasarlanmıştır (cephede **3,56** m ve yan uzun yüzlerde **3,26** m). Hem iç hem de dış sütunların çarpıcı benzer tasarımları, bu tapınaktan sonra **ilk kez Klasik Dönem'e tarihlenen Bassai Apollon tapınağında** tekrar görülür.

Cella duvarlarından 1,18 m genişliğinde ve 1,04 m yüksekliğindeki kaide kısmı (**Orthostad**), cella duvarı boyunca korunagelmıştır. Bu taş duvarın üzerinde ise sıcak havada kurutulmuş kerpiç tuğlalardan örülmüş bir duvar yükselmekteydi. Dikine yerleştirilmiş büyük taş bloklar yani **orthostadlar**, cella duvarının kaisesini ve dış yüzünü oluşturmaktadırlar ve tüm dönemlerde dor duvar mimarisinin değişmez elamanı haline gelmişlerdir.

(DIA) Cella ile peristasis en üstte her iki yöne eğimli büyük bir beşik çatı ile birleştirilmiştir. Çatı kendi monümental biçimine ulaşmıştır: İçbükey kıvrılmış ve pişirilmiş çok büyük çatı kiremitleri (ca. 59 x 120 cm) kil içerisine yerleştirilmiştir. Çatı kiremitlerinin (**Stroter**) birleşim yüzeyleri yarım yuvarlak biçimli dar kapama kiremitleri (**Kalypter**) ile kapatılmıştır. Böylece büyük çatı kiremitleri üzerinde kaburgaların olduğu mükemmel bir yüzey yaratılmıştır (**Lakonia Tipi Çatı**).

(DIA) Çatı kiremitlerinin en alt sırada yer alanları, çember gibi yuvarlak biçimli ve boyalı rozetlerle süslenmiştir (**Antefix**). En güçlü etkiyi ise alınlığın mahya üzerinde yer alan siyah ve renkli olarak yapılmış 2,31 m çaplı disk biçimli **Akroter** yaratmaktadır. Söz konusu disk, iç içe geçmiş geometrik dairelerden oluşturulmuştur.

(DIA) Alınlığı yüksek kabartma olarak normal ölçülerden daha büyük kanatlı bir sfenks süslemiş olabilir. Söz konusu bu **sfenkse ait olabilecek** baş ve kanat parçası, A. Mallwitz tarafından önerilmiştir ki bu **baş ve bir kanat parçası** bu zamana kadar **tanrıça Hera'nın kült heykeline ait olduğu kabul edilmekteydi**. Sol kulağın arkasındaki kabartma yüzey parçası, bu başın serbest duran bir kült heykeline değil bir yüksek kabartmaya ait olduğunu göstermektedir.

(DIA) Bu önemli tapınak yavaş yavaş kutsal bir müzeye dönüşmüş ki bunu Pausanias bize açık bir şekilde anlatmaktadır. Tapınaktan geriye kalan ise sadece erimiş kerpiç duvarlar ve 1877 yılında tapınak içerisinde bulunan Praxiteles'in en ünlü heykellerinden biri olan Hermes heykelidir.

Olympia'daki bu Hera tapınağı (Heraion) bin yıldan fazla bir süre zarar görmeden MS 426 yılında İmparator Theodosius'un çok tanrılı dinleri yasaklamasına kadar ayakta kalmıştır.

2-KORKYRA (KORFU) ARTEMİS-TAPINAĞI

(DIA) Korkyra (günümüzde Kerkyra, Korfu), MÖ 734 tarihinde Syrakusa ile birlikte Korinth'in kardeş şehri olarak kurulmuştur. Adriyatik Denizi'ne açılan son liman, kurucu şehir ile **(DIA)** Magna Grecia'daki (Güney İtalya ve Sicilya'daki) Yunan koloni şehirleri arasında doğal arabulucu olarak görev aldığı için hem çok önemli bir güce hem de öneme sahipti (özellikle Periander Dönemi'nde (MÖ 620-580). Bu yüzden o döneme tarihlenen çok kaliteli, Korinth geleneğini devam ettiren ve Sicilya sanatını etkileyen yapı kalıntıları Korfu'da ele geçmiştir.

Pişmiş topraktan yapılmış üç farklı çatıya ait parçalar, MÖ 7. yüzyılın sonuna tarihlenen ahşap bir tapınak ile MÖ erken 6. yüzyıla tarihlenen iki tapınağa işaret etmektedir. Menropos Müzesi'ndeki (Corfu) gorgon ve aslan başlı plastik antefixleriyle tapınak, olasılıkla Hera'ya adanmıştır. **(DIA)** Her şeyden önce Korfu adasından günümüze ulaşan; taş mimarinin başlangıcında yer alan en erken ve en muhteşem örnek, Artemis Tapınağı'dır.

Büyük oranda talan edilmiş tapınak temellerinden kalan izlerle tamamlanabilen tapınağın planı, Arkaik-uzun dikdörtgen biçimli bir Naos (9,5 x 35 m ölçülerinde), Naos'un doğusunda bir Pronaos ve arkasında ise bir Opisthodomos ya da Adyton'a sahiptir. Cella içerisinde eski moda çift sıra sütun (2 x 10) yer alır ve böylece uzun dikdörtgen Cella, üç nefeye ayrılır. Tapınağın ana çekirdeğini oluşturan cella'yı dört bir taraftan tek sütun sırası yani peristasis çevreler. 22,40 x 47,90 m stylobat ölçüsüyle Artemis Tapınağı (18,76x50,01 m), Olympia'daki Heraion'a ölçü olarak yakındır. Pteroma yani cella duvarı ile sütunlar arasında kalan gezinti alanı, o kadar derindir ki sanki iki sütun sırası için inşa edilmiştir (Pseudodipteral). Antalar arasında ikişer

sütun yer alır ve bu sütunlar anta uçlarıyla birlikte dıştaki dört sütun ile aynı akstadır. Tapınağın kısa kenarlarında 8 ve uzun kenarlarında ise 17 sütun bulunur (8 x 17 Sütunlu). Stylobat'ın oranları Olympia Heraion'un ölçülerine yakın olduğundan mecburen cephelerde başka bir boyunduruk ölçüsü kullanmak gerekmiştir (3,05 m olan boyunduruk, köşeye gelen sütun boyunduruklarında 2,80 m'ye ve uzun kenarlarda daha kısa olan 2,91 m ölçüsündeki boyunduruk yine köşelerde 2,66 m'ye düşürülmüştür). Tekil sütunlar tıknaz, bağımsız gövdeler olarak yükselmektedir. Sütunların tahmini yüksekliği yaklaşık 6,10 m'dir ve bu yaklaşık 5 x sütun alt çapına (d) denk gelmektedir (sütun alt çapları dar cephelerde 1,32 m ve uzun yan kenarlarda 1,29 m). Karşılaştırma olarak Olympia'da sütun yüksekliği $5 \frac{1}{3} x d$ sütun alt çapına denk gelmekte; Delphi'de ise sütun yüksekliği $6 x d$ sütun alt çapına denk gelir). Sütun boynu ile başlığın birleşiminde yer alan yaprak çelengi (Hypotrachelion) üzerinde yükselen başlık, çok fazla dışarı taşar ve sütun gövde genişliğini aşar. Böylece sütunlar bu zamana kadar ulaşılamayan sıklıkta ve güçte görünürler. (DIA) Sütunlar arası mesafe yani interkolumnium, yaklaşık sütun gövde kalınlığı kadardır (Sütun alt çapının Interkolumnium'a oranı Korkyra'da 1:1,25; Olympia'da 1:2,5; Argos'ta ise 1:3,4'tür).

Daha belirgin olarak ise *peristasis*'deki fazla yük, temel planda ortaya çıkar. Asıl tapınağın uzun kenarındaki cella duvarları, 6,50 m derinliğindeki peristasis'le tamamen arka plana itilmiştir. Bu durum tapınağın kısa kenarlarında, yani cephelerinde ise çok daha belirgin olup anta duvarları, sütunların arkasında hemen hemen kaybolmuştur. Burada Peristasis, gerçekten büyük bir gölgelik gibi görünmekte ve tanrıçanın tapınağını gizlemektedir.

(DIA) Tapınağın üst yapısı yıkıntılar arasında ele geçen buluntulardan hemen hemen eksiksiz olarak restitüte edilebilmiş ve kendi son biçimini alarak yüzyıl için geçerli olan temel biçime ulaşmıştır.

Sütunlu cephe, üst yapının oluşturduğu ağır yüke karşı durmaktadır. Her iki kısa kenardaki alınlıklar, cephedeki 8 sütun üzerine çok genişçe yayılmış bunun sonucu olarak ta yaklaşık 4,50 m yüksekliğinde bir alınlık ortaya çıkmıştır.

Alınlıkta mitolojik bir konu tasvir edilmiştir. Alınlığın ortasında dizlerini bükerek **koşar biçimde gösterilen ve başı cepheden tasvir edilen Gorgo**, onu her iki yandan sınırlayan ve **başından çıkan Pagasos ve Chrysaor**, ardından merkeze dönük **birer panter** bulunur. Alınlığın köşelerine doğru figürler doğal olarak küçülür ve burada **tanrılarla devlerin savaşı yer alır**.

DELPHI APOLLON KUTSAL ALANI (MÖ 600-548):

MÖ 2. binyıldan itibaren önemli bir kutsal alan olan Delphi'de, yeraltı tanrılarına tapınıldığını Athena-Tapınağı'nın altında bulunan **idoller** ispatlamaktadır. MÖ 2. Bin yılın sonunda Dor göçleri sırasında Dor kavimlerinden olan **Phokis'liler** Delphi'de yerleşmişlerdir. **(DIA)** Mitolojiye göre Işık tanrı Apollon, Toprak Ana Gaia'dan doğma, Delphi yöresinde bulunan kehanet merkezinin bekçisi olan **Ejder Python'u**, Delphi'deki Parnassos Dağı eteğinde öldürür. Böylece Apollon, Delphi'de kendi kehanet merkezini oluşturmuştur. Bununla aynı zamanda **Yunan Dönemi öncesi inancından Homerik Dönem inancına geçiş temsil edilmiş olur**. Apollon, aynı zamanda toprak ejderhası Pythios, adını da taşır. Toprak Ana Gaia, kutsal alanın merkezinde kendi kült yerine de sahiptir.

(DIA) Başlangıçta kutsal alanın işlevlerinden birisi olan kehanetin ünü, MÖ 7. yüzyılın başından itibaren tüm Phokis bölgesine yayılmış ve gittikçe de bu işlev kültün merkezine oturmuştur. Söz konusu kült alanında önceleri sorulan sorulara yılda bir kez sadece **evet** ya da **hayır** şeklinde cevap verilmekteydi. Bu basit **evet/hayır** şeklindeki kâhinliğe, en geç MÖ 7. yüzyılda ayda bir olmak üzere **tanrının sözü eklemiştir**. Daha sonraları ise kış ayları haricinde daha sık olarak tanrı kehanette bulunmuştur (Apollon kış aylarında kuzeyin ötesinde Hyperboreialıları aradığından). Eski Yunanca **Hyperborea** (Ἑπερβορέα; kuzeyin ötesinde, anlamına gelir. **Boreas kuzey rüzgârının tanrısıdır**, *öyküsel olarak eski Yunan coğrafyacı ve mitoloji yazarları tarafından Kuzey'de uzaklarda lokalize edilmiştir*). Bu ülkenin sakinleri yani Hyperboreialılar'ın tanrı Apollon ve onun kültüyle çok sıkı ilişkide olduğu bildirilir.

Apollon aynı zamanda sanatın ve esin perilerinin ustasıydı. Delphi'de erken dönemden itibaren müzik müsabakaları yapılmaktaydı (*Pythia/Pythik* oyunlar). Bu

müسابakalar arasında özellikle hem *kithara* çalıp hem de söyleyen *Kitharodos*'lar yer almaktaydı.

(DIA) Temenos'un inşasını, konumu deneniyle çok dik olan Parnassos Dağı'nın güney yamacı belirlemiştir. **Teras duvarlarının inşası** ile kutsal alan kademeli olarak dağa doğru üç terasa ayrılmıştır. Söz konusu terasların en alt bölümünde **hazine binaları ve adak anıtları** sıkı bir şekilde kutsal yol ve diğer tali yollar etrafında toplanmıştır. Yapılar karmaşık olarak çok farklı yönlere bazen caddeye bazen de yamaca yönlendirilmişlerdir ya da çok dar bir alana sıkıştırılmışlardır.

(DIA) Tanrı Apollon'a adanmış olan 130 x 180 m ölçülerindeki uzun dikdörtgen bir alanın çevresi bir **peribolos** duvarı ile çevrelenmiştir. Farklı olarak kutsal yol, çevre duvarındaki basit duvar açıklığından Temenos içerisine girer. Ayrıca 7 tane daha açıklık yan yollardan *temenos*'un içerisine yol verir. Bu açıklıklar, rahat giriş ve çıkışları sağlamaktaydı. Kutsal alana girişi vurgulayan ve kontrol eden bir **propylon bulunmamaktaydı**.

Polygonal tarzdaki **peribolos** duvarı üzerinde inşa edilen tapınak, buradaki ilk tapınak değildir ve bu tapınaktan önce iki yapı evresinin varlığı tespit edilmiştir. Burada gerçekleştirilen arkeolojik kazılar, iki öncü yapının varlığını ortaya koymuştur. Ancak efsaneye göre burada dört yapı evresi olmalıdır: **(DIA)**

I. Delphi Apollon Kutsal Alanı I. Tapınak; Defne dalından yapılmış bir kulübe yapısı. Küçük apsisi bir kulübe olan bu yapı, defne dallarının ahşaptan iki dikme arasına örülmesiyle duvarları inşa edilmiştir.

II. Delphi Apollon Kutsal Alanı II. Tapınak; Bal mumu ve tüylerden yapılmış yapının, 10 kenarlı (ongen) bir temeliyle altı kenarlı bal peteğini sembolize ettiği anlaşılmaktadır. Efsanede geçen tüy ya da kanatlar, tapınağın etrafındaki sütunları (Ptera) ima etmiş olmalıdır.

III. Delphi Apollon Kutsal Alanı III. Tapınak; Efsaneye göre duvarları ve sütunları metalden yapılan 3. tapınak **Athena** tarafından inşa edilmiştir. Yeryüzü tarafından yutulduğu söylenen ahşap yapı (deprem olmuş olabilir) belki de bronz levhalarla kaplıydı.

IV. Delphi Apollon Kutsal Alanı IV. Tapınak; Efsaneye göre son yani dördüncü yapı, olasılıkla Homeros tarafından bilinmekteydi. Apollon'a yapılan **hymnos**'larda anılır (116 vd. 249). **Agamedes ve Tropholios** adlı iki efsanevi mimar tarafından yapıldığı ve inşa sırasında **Apollon'un da yardım ettiği** söylenen yapıya ait bir bilgi yoktur. Tapınağın mermer **eşik taşı**, orthostadların kaidesi olabilir, **üst yapısı ahşap ve kerpiçten yapılmış olmalıdır**. Bu yapı, **Pausanias'ın bahsettiği MÖ 548 yılında yanan tapınakla aynı olan ve kalıntıları kısmen tespit edilen tapınaktır**. Tapınağa ait olduğu tespit edilebilen mimari parçalar arasında yer alan bir dor başlık parçası, **97 ve 88 cm** çapında iki sütun tamburu, **mermer bir sima**, birkaç orthostad ve önceleri ahşap sütunları taşımış olan **stylobat plakaları**, pek **MÖ 600 öncesine tarihlenmezler**. Tapınağın temel planı ve üst yapısına ait çok sınırlı bilgiye sahibiz ve tapınak hakkındaki **bilgilerimiz tahminden öteye pek gitmez**. **Ancak şu söylenebilir ki bu peripteros planlı dorik tapınak, kutsal alandaki ana tapınağı oluşturuyordu**.

(DIA) V. Delphi Apollon Kutsal Alanı V. Tapınak (Geç Arkaik Dönem); MÖ 548 yılındaki yangından sonra tüm Yunanistan kent devletleri beraberce, Tanrı Apollon için daha büyük ve daha güzel bir tapınak inşa ettirmişlerdir. Bu yapı, tapınağın V. aşamasını oluşturur ve Geç Arkaik Dönem'e tarihlenir. Bu tapınak, yaklaşık MÖ 525-505 yıllarına tarihlenen 6 x15 sütunlu bir **peripteros'tur** (21,68 x 58,18 m sylobat ölçüsünde). Tapınak, ölçü ve oranlar bakımında Korint Apollon Tapınağı'na (6 x 15 sütunlu; 21,5 x 49 m stylobat) benzer. Yaklaşık MÖ 525-505 yıllarına tarihlenen yapı yangından hemen sonraki on yılda tasarlanmış eski bir plana göre inşa edilmiştir.

(DIA) Geç Arkaik Dönem tapınağından yani Tapınak V'ten (MÖ 525-505) günümüze ulaşan en önemli buluntular arasında, tapınak yıkıldıktan sonra, çok özenli bir şekilde **gömülen alıklık figürleridir**.

(DIA) Attikalı Alkmeonid ailesi tarafından MÖ 540 yılından sonra yaptırılan bu tapınağın doğu alınlığı **yetenekli bir attik heykeltıraş olan Antenor** tarafından yapılmıştır. Mermerden yapılmış olan tapınağın **doğu alınlığında**, dört atın çektiği arabanın üzerinde tapınağın **efendisi Tanrı Apollon** yer alır. Onu esin perileri (Musalar), **Delphos ve Hephaistos'un iki oğlu çevreler**. Konuyla ilgisiz olarak

alınlık köşelerinde ise **boğuşan hayvan grupları** yer alır (sağda aslan-geyik; solda aslan-boğa). Tepe akroterlerini ise dizden bükülmüş şekilde tasvir edilmiş koşan **Nikeler** süslemektedir (ancak restitüsyon kesin değildir). Ancak kesin olan figürlerin, alınlık köşelerine yerleştirilmiş olmasıdır ki bu durum ileri bir özelliktir ve Olympia Zeus Tapınağı gibi ilk Klasik Dönem tapınaklarının habercisidir.

(DIA) Tapınağın alınlık kompozisyonu ilerici özellikler taşır. Poros türü mermerden yapılmış tapınağın **batı alınlığındaki Gigantomakhia** sahnesinde (Tanrılarla Gigantların savaşı), tanrılar tarafından **alt edilmiş yaralı ve yere düşen Gigantlar**, alınlığın alçak uç köşelerini yerleştirilmiştir. Köşelerden alınlığın merkezine doğru savaşçılar yavaş yavaş büyük tanrı grupları haline dönüşürler. Batı alınlık ta olasılıkla heykeltraş **Antenor** tarafından yapılmıştır.

Herodot (II, 180), taş ocağı ve nakliye masraflarını da içeren yapının çok pahalıya mal olduğundan bahseder. 300 Talent = 1.800,00 Drahma: Yaklaşık 20 yıllık yapı inşa sürecinde yaklaşık 400 kişi yılda 250 gün olmak üzere çalışmışlardır. Günümüz işçi ücretlerine göre 100 euro'dan 18 Milyon Euro eder (Almanya'ya göre).

(DIA) VI. Delphi Apollon Kutsal Alanı VI. Tapınak; Yaklaşık 150 yıl sonra MÖ 373 yılında bir yangın ya da depremle yıkılan Tapınak V'in yerine MÖ 366-320 arasında Tapınak VI inşa edilir. Arkaik Dönem yapısından farklılık göstermez. Alınlığında Apollon'un quadrigası ve Delphi'ye gelişi betimlenmektedir.

(DIA) Apollon tapınağının ön kısmında yılanlı bir bronz sütun yer almaktaydı. Bu sütun 31 Grek şehrinin MÖ 479 yılında Plataiai'da Perslere karşı kazandıkları zaferden sonra dikilmiştir. I. Konstantin (MS 330) bu bronz sütunu, Konstantinopolis'e getirtmiş ve Hippodrom'un ortasına diktirmiştir. Üç yılanın birbirine dolanarak oluşturduğu bronz sütun gövdesi, büyük bir üçayağı taşımaktaydı. Yılanların başları daha 17/18. yüzyılda kırılmıştır. Bir yılanın başı İstanbul Arkeoloji müzelerinde korunmaktadır.

DELPHI ATHENA KUTSAL ALANI (PRONAIA II):

(DIA) Delphi'de kentin doğu sınırında **Athena Pronaia**, tapınaktan önce bir kutsal alana sahipti. 150 m uzunluğunda ve 40 m genişliğindeki teras üzerinde, güneye yani ovaya yönlendirilmiş 5 tane yapı yer almaktadır. Söz konusu yapılar,

serbestçe ve gelişi güzel yerleştirilmişlerdir: Doğu girişin başlangıcında destek duvarlarınca sınırlanan **peribolos** içerisindeki eski tapınak (2=Athena Tapınağı II=MÖ 510 civarı, altında Athena Tapınağı I=MÖ 6. yy Başı;) ve altarı (2 ve 1), iki hazine dairesi (4), bir yuvarlak yapı/tholos (5), (MÖ 400'den hemen sonra) ve bitişinde ise rahip evi olarak adlandırılan işlevi açıklanamayan çift yapıyı yerinden eden yeni bir tapınak (3) (Athena Tapınağı III, MÖ 4. yy) yer almaktadır. Hazine binalarından soldaki **Massalia** (Marsilya -Marseille) ve sağdaki **Atina**'nın? dorik hazine binasıdır. Bu kutsal alan da yavaş yavaş gelişmiştir. En erken tapınağın altında, MÖ 2. bine tarihlenen bir tabakada kurban adakları bulunmuştur. Bu adaklar içerisinde bir tanrıçanın 200 tane pişmiş toprak idolü, geniş açılmış kolları ile bu yerin ilk sahibi olduğunu vurgular niteliktedir. Bu en eski kurban yeri MÖ 8. ya da 7. yüzyılda topoğrafyaya uygun bir şekilde düzgün olmayan bir duvarla polygonal teknikte çevrelenmiştir.

(DIA) Athena Tapınağı I: MÖ 6. yüzyılın başlarında Tanrıça Athena için inşa edilen ilk tapınak, 28,45 x 14,25 m ölçülerindeki bir peripteros'tur. Söz konusu bu tapınaktan sadece polygonal teknikte inşa edilmiş bir temel kalıntısı, 12 adet poros'tan yapılmış dor başlığı ve 10 tane sütun tamburu, üzerine inşa edilen bir sonraki tapınağın (Tapınak II=MÖ 510) temelinde kullanılmıştır. Söz konusu bu sütunlar, bu zamana kadar tam olarak korunmuş en eski dorik sütunlardır. Zayıf sütun gövdeleri 16 yivli ve yaklaşık 3,10 m ya da 6d (sütun altçapı) yüksekindedir. Çok genişçe yapılmış yayvan ekhinus, MÖ 6. y'ın ortasından beri görülen güçlü sütunlarla uyum içerisinde değildir. **(DIA)** Tapınak ahşap bir üst yapıya ve Thermos Apollon Tapınağı C'de olduğu gibi renkli boyalı pişmiş toprak levhali triglif-metop-frizine sahip olmalıydı.

(DIA) Athena Tapınağı II: MÖ 6. yüzyılın sonuna doğru (ca. MÖ 510) 13,25 x 27,46 m ölçülerinde ikinci bir tapınak inşa edilmiştir. Dar terasa uydurulmak için tapınak opisthodomos'suz inşa edilmiş, kısa kenarlarında 6 ve uzun kenarlarında 12 sütun bulunmaktadır (6 x 12). Tapınağın alışılmışın dışında güneye doğru yönlendirilmiş olması topoğrafyadan dolayıdır. Doğuya yönlendirilmiş olan altar, tapınağın kısa kenarında olması gerekirken tapınağın uzun kenarında yer almıştır.

(DIA) Dorik kanon, bu tapınakta tümünden uygulanmıştır. Tapınağın köşe boyunduruğu içe alınmıştır (köşe problemi sütun daralması ile çözümlenmiştir). Frizde ise tamamen yeni bir uygulama görülür. Pronaos'ta yer alan anta duvarları ile antalar arasında kalan **interkolumnium boşluğu** hemen hemen peristasis'in kısa kenarındaki **2. ve 5. sütunun interkolumniumu ile aynı aksta yer alır**. Ancak hala birkaç özellik **Arkaik belirsizliği ortaya koyar**: Bununla *2,49 m uzunluğundaki* cephe boyunduruğu, *2,42 m uzunluğundaki uzun yan kenar boyunduruğundan daha geniştir*. Düzenli olarak görülen 3 basamaklı krepis yerine burada **2 basamaklı bir krepis uygulanmıştır**. Tapınağın dor başlıkları, stilistik olarak Atinalıların hazine binasının başlıklarından çok az erken bir döneme tarihlenirler.

II. tapınak, MÖ 4. yüzyılda Parnassos dağından kopup düşen kaya kütlesi nedeniyle tahrip olmuştur. MS 2. yüzyılda yaşamış olan Lydialı **Pausanias**, tapınağı yıkılmış bir halde gördüğünden bahseder. 1905 yılında da daha yeni kazılmış olan yapıların üzerine yine bir kaya kütlesi düşmüş ve Apollon tapınağının o zamana kadar halen ayakta duran 15 sütunundan 12'sini tahrip etmiş ve tapınak temellerini titanik bir güçle yerinden kaydırmıştır. MÖ 4. yüzyıldaki Apollon Tapınağı'nın yeniden inşasını, Olymposlu kız kardeşin 3. tapınağızler. Ancak bu sefer daha az tehlikeli bir yer olan terasın batı ucu tapınak için seçilir. Bu yapı Klasik Dönem'de ele alınacağından ayrıntılı bilgileri önümüzdeki seneye kadar bekleyeceksiniz.

AIGINA APHAIA TAPINAĞI

(DIA1) Atina limanı Piraeus ile Epidauros kıyı çizgisi arasında kalan dağlık ve ormanlarla kaplı bir ada olan Aigina, MÖ 2. Binyılın sonundan itibaren Dorlar tarafından yerleşilmiştir.

Aphaia Kutsal alanı, bir tepe üzerinde tek başına yükselmekte ve bu alanda MÖ 6. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen taş mimari ile ilgili belgeler mevcuttur: “(Th)eoites'in rahipliğinde Aphaia için **bir ev ve altar** inşa edilmiştir; Fildişinden yapılan (kült heykeli) bu tapınağa eklenmiş ve etrafı korkuluklarla çevrelenmiştir”. **Bu yapının öncesinde** tanrıçaya açık bir korulukta tapınılmakta idi.

(DIA2) Geç Arkaik Dönem'e tarihlenen **peripteros tapınak**, MÖ 570'lere tarihlenen bir Oikos (Ev) üzerinde yükselmiştir. Bu yapının parçalanmış kalıntılarını

Dieter Ohly teras dolgusu içerisinde ortaya çıkarmıştır. Söz konusu Oikos, Ludwig Schwandner tarafından 14,9 x 7,5 m ölçülerinde bir **prostylos** olarak restitüte edilmiştir. Cephe sütunları ahşap korkuluklarla kapatılmıştır. Sütun parçaları, yüzeysel ve çok yayvan başlıkların, üç farklı büyüklükte ele geçmiş olması, **Cella'nın iki katlı olduğuna işaret etmektedir**. Söz konusu bu katlar, sadece **bir arşitrav ile birbirlerinden ayrılmıştır**. Tegea'da ve Olympia'daki Heraion'da önceden görüldüğü üzere, **çatı böylece taşınmıştır**. Bu sistem, sadece bir sonraki yapıda değil dorik mimaride kanonik hale gelmiştir.

(DIA3) Tapınağı çevreleyen peribolos duvarı, düzgün olmayan bir hat izler ve topoğrafyaya uyum sağlar. Aynı şekilde küçük bir kapı yapısı da doğrudan doğruya tapınakla ilişkisi olmayan tepenin uygun yerine, inşa edilmiştir. Peripteros tapınağın inşasından önce büyük bir giriş kapısı yani bir Propylon inşa edilmiştir. Bu büyük kapı, eski gösterişsiz üstü kapalı kapının planını devam ettirir.

(DIA4) MÖ 500 yıllarında bir peripteros'un yapımına başlandığında, dar olan temenos alanı genişletilmiştir. Tapınağın anıtsallığı, çevresiyle ortaya çıkmakta ve tapınağı çevreleyen sütunlu yapı geniş bir alana ihtiyaç duymaktadır. Bu evrede geniş teras duvarları tapınağı çevrelemiştir. Söz konusu tapınak, Yunanistan anakarasında bu dönemin en iyi korunmuş tapınağı değildir. Ancak bu tapınak **Geç Arkaik Dönem'in en ilerici ve en karmaşık yapısıdır**; yapı, yapı sanatının/ yani mimarlığın bilinçli, gerçek bir ustası olan ancak ismini bilmediğimiz bir Aigina'lı mimar tarafından yapılmıştır.

(DIA5) Yerel poros türü kireç taşından inşa edilmiş olan tapınak, deri inceliğinde **beyaz bir stucko** tabakası ile **sıvanmıştır**. Sadece **üç basamaklı krepis yüzeyinde**, stucko kullanılmamıştır (taşın doğal yüzeyi görünür). Krepis'in en alt basamağında, peristasis'in temel planı okunabilmektedir. Çünkü sütunlar, birleşim derzleri üst üste gelen blokların tam ortasına ve her ikinci stylobat bloğunun ortasına oturtulmuştur. Söz konusu **bu derz birleşimi, ilk kez bu tapınakta mükemmel bir şekilde uygulanmıştır**. 6 x 12 sütunlu tapınak planı (13,78 x 28,78 m, yaklaşık 1:2,1 oranlı), eski tapınakta olduğu gibi göze çarpan bir şekilde kısadır.

(DIA) Dorik tapınakta köşe problemi, köşe boyunduruğunun **22 cm daraltılması** ile çözümlenmiştir. Korinth Apollon Tapınağı'ndan olduğu gibi tapınakta bir **kurvatur** tespit edilmiştir. Biçimlerin her türlü ince ayrıntısı bu tapınakta uygulanmaya başlanmış ve **Parthenon'da bu uygulama doruk noktasına ulaşmıştır**. Sütunlar, yaklaşık 3 cm kadar içe doğru eğimlidir.

(DIA) Diğer taraftan bu tapınakta, Arkaik özellik olarak görülen **kısa ve uzun kenarlarda farklı akslar** uygulanmıştır. Bu mesafelerde çok az fark olsa da tapınağın uzun kenarlarında **2,55 m'lik** aks aralığı, cephelerdeki **2,63 m'lik** aks aralığından birazcık kısadır. Bu yüzden de cephede yer alan sütunlar yaklaşık **2 cm daha** kalındır. Ayrıca Cella da **peristasis** ile olan bağlantısında kanonik biçimine henüz kavuşmuş değildir: Anta duvarı ile antalar arasında kalan sütunların arasında kalan açıklık, **2. ve 5. cephe** sütunlarının aksından yaklaşık **20 cm** kayıktır.

Cella, normal simetrik biçimine sahiptir: Yani **pronaos, opisthodomos**, pronaos ve opisthodomos'daki antalar arasında ikişer sütun ve aynı zamanda cella içerisinde de **2 x 5** sıra sütun yer alır. Doğu pteron'un çok az genişlemesi ve pronaos'un derinleşmesiyle simetri de **hemen hemen bozulmamıştır**.

Korkulukla kapatılabilen opisthodomos'a giriş sağlanması için daha sonra cella duvarında bir kapı açılmıştır. **(DIA)** Aynı şekilde doğu pteron ve pronaos korkulukla kapatılmıştır.

Tüm kendinden önceki Arkaik Dönem tapınaklarından **ahenkli oranları ile öne çıkan yapı**, düşünülmüş açık bir **oranlamaya** sahiptir. Bu oranlamada birim olarak, adalarda geçerli olan **29,4 cm** uzunluğundaki **ion ayağı** kullanılmıştır. Sütun yüksekliği (17 7/8 Ayak) = çift sütun aralığına eşittir (8 15/16 Ayak); üst yapı yüksekliği = 1/3 Sütun yüksekliğine eşittir. Sütun alt çapının sütunlar arası mesafeye (IC) oranı **5 : 8**'dir. Pteron genişliğinin Cella genişliğine ve yan neflerin orta nefe oranı **1 : 3**'tür.

5 1/5 d alt çapa eşit olan alışılmamış uzun sütunlar (Korinth'te sütun yüksekliği **4,15 d**; Olympia'da **4,7 d**), ionik etki olarak adlandırabileceğimiz uçuşan bir hafiflik vermektedir. Benzer zarif oranlar sadece Attika'daki yapılarda örneğin Delphi'deki Atinalıların Hazine binasında (sütun yüksekliği burada **5,44 d**; Parthenon'da ise bu

oran 5,48 d' dir) görülür. Attika'da daha öncesinde yani MÖ 6. yüzyıldan itibaren ion mimarisinin etkileri görülmektedir. İon özelliklerine bağlı kalan Aiginalı Mimar, yapılarında mantıklı ve katı olarak her iki düzenin (dor ve ion) özelliklerini birleştirerek kullanmıştır. (DIA) Alınlığın tepe noktasında, ion fantezisinin bir ürünü olan tepe süsü yani **tepe akroteri** ortaya çıkmıştır. Etrafından renkli palmetler çıkan kıvrıkdal ağaçlı (rankeli) tepe akroteri, bitkisel bir motif sunar ve zarif ion giysili birer genç kız (kore) tarafından çevrelenir.

(DIA) Tapınağın tüm çatı dekorasyonu yani akroterler, sima ve antefiksler ile alınlık figürleri tamamen **Paros mermerinden** yapılmıştır. Üst yapının ve saçağın ayrıntıları Olympia'dakilerle tamamen uyuşmaktadır. Stilistik farklar ise çok ince ayrıntılarda görülebilmektedir (*Olympia'daki gergin ekinuslu başlıkla Aigina'daki yayvan ekinuslu başlık karşılaştırılabilir*). Tapınağın metoplarından hiç bir parça günümüze ulaşmamıştır. Bunda olasılıkla mermer kabartmaları içeren metoplar, Romalıların sanat düşkünlüğüne kurban gitmiş olmalıdır.

(DIA) Tapınakta kullanılan renkler de kısmen tespit edilebilmiştir. Tapınağın strüktürel taşıyıcıları olan sütunlar ve arşitravlar beyaz renklidir. **Siyah ya da mavi** renk, özellikle frizin dikey elemanlarında yani Regula, Triglif ve Mutulus'larda kullanılmıştır. Böylece geison'un oluşturmuş olduğu gölgede söz konusu elemanlar daha vurgulu olarak öne çıkmışlardır. Yatay bir düzleme şeridi olan *taenia* ile *geison*'un alt bölümü kıpkırmızı renge boyanmıştır. Çatı kenarında kullanılan dorik kyma'da (dorik yaprak sırası), Sima'nın çiçekli frizinde, antefixlerin palmetlerinde ise mavi ve kırmızı dönüşümlü olarak kullanılmıştır. Tapınak tamamen renklendirilmiştir. (DIA) Mavi ve kırmızı rengin düzenli olarak değişimli kullanımı alınlık figürlerinde de görülmektedir. Alınlık figürlerinde **Troia önlerinde savaşan Aiginalı** kahramanlar tasvir edilmiştir. Kalkanlar, miğferler, elbiseler ve saçlar renklendirilmiş, insan gövdeleri ise doğal parlak (yanardöner) beyaz renkte bırakılmıştır. Alınlık figürlerinin fonu ise maviye boyanmıştır ki bu da göksel bir izlenim yaratır.

Aegina Athena Aphaia Tapınağı, alışılmışın dışında üç alınlığı sahiptir. Doğu ve batı alınlık yaklaşık MÖ 500 yıllarına tarihlenir. Üçüncü alınlık ise 10 ya da 20 yıl kadar sonra yenilenmiş olmalıdır. Uzun süren yapı aşamasında, halen atölyede

yapım aşamasında olan ve **doğu alınlığa** yerleştirilmemiş olan alınlık figürleri, bu süreçte hızlı stil gelişiminden dolayı eski moda kalmışlardır. Stil gelişiminin gerisinde kalan ve bu yüzden gereksiz hale gelen doğu alınlığın **Geç Arkaik figürleri**, olasılıkla tanrıçanın malı olarak kutsal alan içerisinde sergilenmişlerdir. Tapınağın arka cephesinde kalan nispeten daha önemsiz olarak görülen batı alınlıkta ise eski stilde yapılmış alınlık figürleri kullanılmıştır.

(DIA) Geç Arkaik Dönem'e tarihlenen batı alınlıkta **katı bir simetri**, yani ortadaki tanrıça Athena'yı her iki taraftan sınırlayan birer savaşçı grubu görülmektedir. Bu savaşçı gruplarında da aynı şekilde *saldıran, sendeleyen, çömelen* ve **yatan** tarzda figürler üçgen alınlığı doldurmaktadır.

(DIA) Heykeltıraşlıkta Geç Arkaik Dönem'in **parlaklığı ve zarifliği** MÖ 510/500 yıllarında tarihlenen Aigina'daki Aphaia Tapınağı'nın batı alınlığında görülür. **Batı alınlıkta Troia önlerinde savaşan 13 figür** tasvir edilmiştir. Alınlığın tam ortasında **silahlarını kuşanmış (tam tekmil) tanrıça Athena ayakta** durmaktadır. Ancak Athena burada savaşa müdahil değil, savaşçılara görünmez olarak yardım etmektedir. Burada ikili grupları aşan üçlü savaşan grupların tasvir edilmiş olması önemlidir.

(DIA) MÖ 490 yıllarına tarihlenen doğu alınlıkta ise savaşçıların sayısı 10'a düşer. Yine alınlığın merkezinde ayakta duran *Athena heykeli* ile toplam savaşçı **sayısı 11'dir**. Batı ile doğu alınlık heykeltıraşlık eserleri arasında görülen stil farkı mimaride pek görülmez.